

ADAM A. SZAFRAŃSKI

MIĘDZYNARODOWE SYMPOZJUM
„FLORIAN ZNANIECKI'S SOCIOLOGICAL THEORY
AND THE CHALLENGES OF THE 21st CENTURY”

W dniach 22-25 września 1998 r. w Dąbrowicy koło Lublina odbyło się międzynarodowe sympozjum „Teoria socjologiczna Floriana Znanieckiego a wyzwania XXI wieku”, którego organizatorem była dr hab. Elżbieta Hałas, prof. nadzw., kierownik Katedry Socjologii KUL.

W 1997 r. minęła 115 rocznica urodzin, a w 1998 r. przypadła 40 rocznica śmierci Floriana Znanieckiego oraz 80 rocznica opublikowania *Noty metodologicznej*. Znaniecki, związany z University of Chicago, Uniwersytetem Poznańskim i Columbia University oraz University of Illinois, jest twórcą socjologii w Polsce jako dyscypliny akademickiej i przyczynił się wydatnie do rozwoju światowej myśli socjologicznej w XX wieku. Całość dorobku tego wybitnego, polskiego i amerykańskiego uczonego nie została jeszcze należycie przyswojona międzynarodowemu środowisku socjologicznemu. Zamiarem tej konferencji było przyczynienie się do integracji myśli socjologicznej XX wieku przez ożywienie interpretacji dzieł Floriana Znanieckiego w odniesieniu do żywotnych problemów współczesnych.

Problematyka sympozjum obejmowała sześć tematów: „Pluralistyczna rzeczywistość kultury: lokalność i uniwersalność”; „Wiedza w społeczeństwie: irracjonalność i racjonalność”; „Działania społeczne: konflikt i współpraca”; „Osoba społeczna: socjalizacja i indywidualizacja”; „Państwo, naród, Kościół a społeczeństwo światowe: integracja i globalizacja”; „Spuścizna *Noty metodologicznej*: wyjaśnianie i interpretacja zmian społecznych”. W sympozjum wzięło udział 18 uczonych z USA, Niemiec, Włoch, Austrii i Polski.

Prof. E. Hałas, witając uczestników, wskazała, iż ponowne odczytanie – z perspektywy teorii Floriana Znanieckiego – zadań, jakie stoją przed socjologami na przełomie XX i XXI wieku, to jedno z głównych wyzwań, któremu poświęcona została konferencja. Idea ta zawarta była w przewodnim temacie Światowego Kongresu Socjologii „Dziedzictwo socjologii XX wieku”, który miał miejsce latem w 1998 r. w Montrealu. „Jestem przekonana – powiedziała w swym wystąpieniu prof. Hałas – że dziedzictwo to musimy przetwarzać w solidną socjologiczną trady-

cję/tradycje, starając się równoważyć dyskursy uczonych ze Wschodu i Zachodu”. Celem nie była więc egzegeza prac Floriana Znanieckiego, ale próba rewitalizacji idei wypracowanych przy rozwiązywaniu głównych problemów, jakie stoją przed socjologami. Koncepcja „współczynnika humanistycznego” pozwoliła odnaleźć drogę pomiędzy teoretyzowaniem nie mającym podstaw empirycznych a zwykłym gromadzeniem informacji. Znaniecki rozwinął humanistyczną orientację w socjologii, tworząc teorię ładu socjokulturowego danego w aktywnym doświadczeniu ludzi.

Otwarcia Sympozjum dokonał Prorektor KUL, ks. prof. Franciszek Kampka, rysując w zwięzły sposób szczególne losy socjologii w KUL. Przełom ustrojowy, jakiego byliśmy wszyscy świadkami, pozwolił sięgnąć – co podkreślił Ks. Prorektor, wspominając osobę, uprawiającego socjologię, Rektora KUL ks. prof. Antoniego Szymańskiego – do usuwanej w cień tradycji socjologii humanistycznej okresu międzywojennego.

W pierwszym dniu sympozjum odbyły się dwie sesje. W porannej referaty wygłosili: prof. Richard Grathoff (Fakultät für Soziologie, Universität Bielefeld, Niemcy) *From Cultural Reality to the Cultural Science (Chicago–Poznań–Champaign): The Trajectory of a Sociologist at Work* oraz prof. Horst J. Helle (Institut für Soziologie, Ludwig-Maximilians-Universität, Niemcy) *Similarities in the Work of Simmel and Znaniecki*. Natomiast w popołudniowej sesji wystąpili: prof. Leszek Korporowicz (Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego) z referatem *Interactive Personality as a Challenge in the World of Interacting Cultures*, córka wielkiego uczonego, prof. Helena Znaniecka-Lopata (Loyola University of Chicago, USA) z referatem *The Cosmopolitan Community of Scholars and Znaniecki's Fifth Type of Society: World* oraz prof. Joanna Kurczewska (Instytut Filozofii i Socjologii PAN) z referatem *Florian Znaniecki's Ideas and Contemporary Nations of Central and Eastern Europe*.

Zdaniem prof. R. Grathoffa Znaniecki okazał się najbardziej płodnym socjologiem naszego stulecia. Podczas gdy Talcott Parsons wierzył, że teorie opisać i pozwolą przewidzieć procesy organizacyjne systemów społecznych, Znaniecki nie był takim optymistą. Lubił powtarzać, że aktorzy są lepiej przygotowani do działania niż do myślenia. Istnieje bowiem różnica pomiędzy „praktyczną organizacją” a „teoretycznym porządkiem”. Pokazał to w pracy *Cultural Reality* z 1920 r. Natomiast w dziele *Cultural Science* zawarł pogłębioną analizę procesów zmian globalnych. Socjolog ten, będąc fundatorem polskiej socjologii, został częściowo zapoznany w swoim kraju. Przede wszystkim dlatego, że obca mu była „polityczna lewica”, czego przykładem jest książka *The End of Western Civilization*, w której skrytykował eksperymenty Lenina. „Cywilizacja przyszłości” nie przyjdzie samorzutnie, mówi dziś Martin Albrow, a Znaniecki pisał w „Reorganization of Cultural Systems” – jednym z najlepszych rozdziałów swojej pracy *Cultural Sciences* – o konieczności kierowania zmianami.

Prof. H. J. Helle w wystąpieniu na temat podobieństw pomiędzy Znanieckim i Simmlem zwraca uwagę na przewyciężenie dualizmu metodologicznego jako wspólnej płaszczyzny dla koncepcji tych dwóch wielkich socjologów. Korzenie takiego stanowiska sięgają prac Spinozy. Podobne akcenty odnajdujemy u Williama Jamesa, który odrzucał idee pozytywizmu. Pojawia się natomiast perspektywiczna koncepcja rzeczywistości. Stwierdza się mianowicie, że rzeczywistość, jakiej

doświadczamy, jest rezultatem przyjętej perspektywy. Filozofia Spinozy jest bliska filozoficznemu pragmatyzmowi. Prawdziwa jest taka wiedza, która zapewnia sukces w działaniu. Jest ona widziana w kontekście czynników zarówno racjonalnych, jak i irracjonalnych osoby-kreatora rzeczywistości społecznej, stąd Bergson w poznaniu „życia” zakładał jakąś intuicję. Również Znaniecki postrzegał działanie jako „teren” oddziaływania elementów racjonalnych i emocjonalnych. Sesję przedpołudniową zakończyła dyskusja dotycząca m.in. pogłębionej świadomości kultury – jej procesualnego charakteru i wpływu nań czynników irracjonalnych.

Na sesję popołudniową, jak wskazaliśmy wyżej, złożyły się referaty prof. Leszka Korporowicza, prof. Heleny Znanieckiej-Lopaty i prof. Joanny Kurczewskiej.

Prof. L. Korporowicz powrócił do znanej metafory „globalnej wioski”, używanej dla zrozumienia współczesnej kultury. Procesy globalizacji formują jednak raczej rzeczywistość zróżnicowaną niż ujednoliconą. Znajdują one swój wyraz w sprzecznościach, podziałach i „nieciągłości” – dlatego metafora ta może prowadzić, posługujących się nią socjologów, na manowce. Kulturę należałoby raczej widzieć jako kompleks interpretacyjnych systemów wartości, symboli, które odślaniają wielkie zróżnicowania współczesnego świata. Przebiegają one w płaszczyźnie indywidualnej i społecznej. Dlatego Znanieckiego koncepcja „osoby społecznej” jest inspirująca dla lepszego rozumienia współczesnego człowieka – jego tożsamości, a zarazem wspomnianych procesów, w których ona nie tylko uczestniczy, ale je współtworzy. Koncepcja ta zakłada, że osoba społeczna nie jest strukturą „zamkniętą”, lecz „otwartą”, „dynamiczną” – tworzącą się w interakcji i poprzez dokonywane wybory w obrębie różnych wartości i perspektyw.

Prof. H. Znaniecka-Lopata przedstawiła koncepcję Znanieckiego na temat „społeczeństwa światowego” w odniesieniu do ludzi nauki, wskazując na przeszkody na drodze jego tworzenia. Kreacja ta zawiera w sobie stosunki personalne, nieformalne, jak również te sformalizowane, realizowane na międzynarodowych kongresach i spotkaniach. Jesteśmy jednak ciągle – stwierdziła Autorka – daleko od prawdziwego kosmopolitycznego społeczeństwa.

Prof. J. Kurczewska wykazała, jak dzięki koncepcjom Znanieckiego możliwa jest reinterpretacja kulturowego dziedzictwa krajów Europy Wschodniej w kategoriach „narodowych cywilizacji”, w których tamtejsza inteligencja odgrywała twórczą rolę. Kultury te można porównać ze społeczeństwami obywatelskimi w krajach Europy Zachodniej. W dyskusji zamykającej popołudniowe obrady podsumowano główne wątki zawarte w wygłoszonych referatach.

W drugim dniu odbyła się trzecia sesja, podczas której zaprezentowano dwa referaty: prof. Elżbieta Hałas (Instytut Socjologii KUL) *Affective Society: Sentiments and Symbolic Interactions* i dr Gabriele Cappai (Lehrstuhl für Allgemeine Soziologie, Universität Bayreuth, Niemcy) *Migrant Organizations: Their Order and Evolution*. Nadto wygłoszono dwa komunikaty, a mianowicie: Stanisław Wargacki SVD nt. *Social-Cultural Change in Papua-New Guinea Context* oraz dr Adam A. Szafranski (Instytut Socjologii KUL) nt. *Cultural Symbols of Social Order*.

Prof. E. Hałas poruszyła takie zagadnienia jak: zróżnicowanie w wartościach a problem komunikacji, relatywna racjonalność społecznego działania, emocje jako społeczny i symboliczny fenomen oraz zagadnienie znaczenia dla analizy konfliktów

powstających na gruncie odmiennych wartości kulturowych i badań nad zbiorowymi, społecznymi sentymentami.

Znanięcki – co zostało podkreślone w referacie – opowiada się za pragmatyczną hermeneutyką kulturową, która szuka zgody – w obrębie różnych punktów widzenia – jako pierwszej zasady komunikacji. Drugą natomiast jest umiejętność dystansowania się do wartości uznanych przez własną grupę. Tym samym stwierdza się pluralizm możliwych dróg konceptualizacji ludzkiego doświadczenia. Oznacza to decentralizację tego, co lokalne (w języku C. Geertza będzie to ucieczka od poglądów „provincialnych” – przyp. A. Sz.), a centralizację tego, co uniwersalne (postawa antyrelatywistyczna). Zwrócono też uwagę na rys antydogmatyczny w teorii Znanięckiego, podobnie jak w postmodernistycznej krytyce epistemologii szukającej pewności. Nie przesłania to jednak możliwości – na które zwrócił uwagę Znanięcki, podobnie jak F. Franz-Boas – odkrycia fundamentalnych tendencji wspólnych dla ludzkości.

Dr G. Cappai ukazał walor metodologiczny koncepcji Znanięckiego, takich jak: system społeczny jako dynamiczna całość, aksjonormatywny porządek jako rezultat socjologicznej rekonstrukcji i następnie współczynnik humanistyczny w kontekście egzystencji grupy. Przytoczył krytyczne opinie Znanięckiego na temat absolutyzowania wartości i norm. Są one rezultatem socjologicznej rekonstrukcji, a tym samym socjologiczne wyjaśnienia muszą wychodzić od analizy konkretnych postaw, działań jednostek i grup, które są systemami „otwartymi”, a nie „zamkniętymi”. Stanowisko Znanięckiego w tym względzie jest bliskie przemyśleniom Alfreda Schutza, który mówi, że socjolog musi brać pod uwagę punkt widzenia aktora określającego znaczenie własnego działania. Pozwala to odkryć nie tyle zamierzenia, co faktyczne działania jednostek i grup. Dla Znanięckiego każdy system społeczny jest kulturowo określony, tym samym zawiera aksjologiczne standardy i określone normy przyjmowane przez członków systemu. Nie jest to jednak rzeczywistość dana – jednostki nie kierują się normami i wartościami w sposób pasywny. Mają one znaczenie, jeśli faktycznie warunkują ludzkie działanie. Dr G. Cappai pokazał, jak pomysły Znanięckiego są pomocne przy rozpatrywaniu migracji jako fenomenu grupowego.

Ks. S. Wargacki przedstawił funkcjonowanie kultów cargo w zmianach kulturowych w Papui-Nowej Gwinei, natomiast dr A. Szafrński omówił koncepcję symboli religijnych opracowaną przez C. Geertza na podstawie badań prowadzonych na Jawie.

Tego samego dnia – w godzinach popołudniowych – uczestnicy Sympozjum zwiedzili Pałac Zamoyskich i Muzeum Socjalizmu w Kozłowie. Dzięki temu mogli prześledzić zmiany kulturowe, jakie dokonały się w Polsce po 1945 r. i po 1989 r.

25 września w dyskusji „Sociology and the Challenges of the 21st Century”, zamykającej Sympozjum, podkreślono potrzebę prowadzenia dalszych prac sprzyjających recepcji myśli Floriana Znanięckiego. Poruszono też kwestię ewentualnego udziału w pracach Research Committee on the History of Sociology w ramach ISA, którego obrady przewidziano na rok 2000 w Toruniu.

Na koniec dodajmy, że wielu znamienitych Autorów, nie mogąc z obiektywnych powodów wziąć czynnego udziału w obradach, przysłało na sympozjum swoje prace. Należeli do nich: Gary Alan Fine (Department of Sociology, Northwestern University, USA), *Framing Norms: The Culture of Expectations and Explanations*; Jan

Turowski (Instytut Socjologii KUL), *Florian Znaniecki's Conception of Overcoming the Antagonism between Nations*; Janusz Goćkowski (Katedra Etnologii Uniwersytetu Jagiellońskiego), *Epistemic and Technical Function of Sociology*; Luigi Tomasi (Dipartimento di Sociologia e Ricerca Sociale, Università degli Studi di Trento, Włochy), *The Collaboration between William I. Thomas and Florian Znaniecki: The Actuality of Methodological Note*; Marek Ziółkowski (Instytut Socjologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu), *Interests and Values*; Zygmunt Bauman (Department of Sociology, University of Leeds, Wielka Brytania), *On Understanding Sociology and Understanding through Sociology – or on Florian Znaniecki, the Forerunner of the Hermeneutic Shift*; Zygmunt Dulczewski (Instytut Socjologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu), *The Actuality of Methodological Note*.

Nadesłane i wygłoszone referaty zostaną opublikowane w osobnych edycjach w języku angielskim i polskim.

KS. PIOTR PAWLISZAK

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI
„POMIĘDZY ETYKĄ A POLITYKĄ.
80 LAT SOCJOLOGII
W KATOLICKIM UNIWERSYTECIE LUBELSKIM 1918-1998”

W dniach 5-6 marca 1998 r. w gmachu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego odbyła się konferencja naukowa „Pomiędzy etyką a polityką. 80 lat socjologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim 1918-1998”, zorganizowana przez Katedrę Socjologii KUL, kierowaną przez prof. Elżbietę Hałas. Konferencja została objęta patronatem przez Towarzystwo Naukowe KUL oraz Sekcję Historii Socjologii Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.

Zamiarem organizatorów było uczczenie przypadającego w tym roku jubileuszu osiemdziesięciolecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz zaakcentowanie obecności socjologii uprawianej na tym uniwersytecie nieprzerwanie od jego założenia. Znaczenie tego ośrodka myśli socjologicznej i społecznej było przez lata, ze względów ideologicznych, przemilczane i pomniejszane. Także w nowych opracowaniach pozostaje ono prawie nie zauważone, a nawet przedstawiane w krzywym zwierciadle. W tej sytuacji podjęto inicjatywę mającą na celu przywrócenie historii socjo-